— Ех, ку тырпул хатĕрлеме пулăшакан комиççипе! Выртнă та çул çине çывăрат кăна!.. Тырса такăнсан та вăранмарĕ. Ыйхи хĕллехи упа ыйхинѣен те йăвăртарах. Кĕтсе пулмаст, ырлах каçса кайас пуѣ.

Кĕттерекен хăна.

Рас çапла та, рас капла... Кампании пуçланӳĕ. Кашни ытлашки тырăсене патшалăх аллине памалла,—терĕ йалсовет претçетаттĕлĕ тĕксĕм хурал пӳртне пухăннă халăха.

— Кăçал ăçтан ытлашки тырă пултăр?!— хирĕç тавăрӳĕ Кутăн Иакку ывăлĕ Петĕр.

— Ниӳӳево... Тупатпăр. Анӳах хаӳ план килменха. План кĕтетпĕр.

Халăх саланӳĕ. Пурте утрĕç килĕсене. Хăшĕ-пĕрисем урам кĕтессине çитсен ӳылайӳӳен пĕр-пĕринпе пуплесе тăӳĕç. Кăсен пиӳĕсем те йăлкăшмаççĕ. «Х-хву, ты, пурнăçи ку? Иăтă пурнăçĕ!» тесе сурса илӳĕ Уйӳӳк Ваçли, хăйĕн вăрăм, сарă сухалне тăлса.

Теприсем васкаса утса, нимĕн ӳарăнмасăр килĕсене саланӳĕç.—Иккĕн пĕр лав çине тийĕпĕр, Сахар. Ман лаши çукне ху пĕлетĕн вĕт! Вĕсен планне кĕтсе. Леçетпĕр хамăрах. Мĕне кирлĕ вĕсен планĕ пире...

* * *

Претçетаттĕл кунĕн çĕрĕн план кĕтет.

— План илсе килсе памани пайан?—ыйтаҫ арăмĕнӳен вырăн çинӳен тăрсанах.

— Мĕн планĕ ыйтатăн ара есĕ манран пĕрмайах.

— Тырă планĕ. Тырă... Ана та пĕлместĕн. Претçетаттĕл арăмĕ тесе усра вара сана. Тырă планĕ... шуйттан арăмĕ. Кам çуратнă сана?..

— Ару-у-у, ӳипер хытланха аҫам, Михала. Епĕ ăçтан пĕлетĕп ара.

— Тырă планĕ. Ана та пĕлместĕн. Çынсен арăмĕсем хăйсем плансем çыраççĕ. Есĕ пур... К чорту! Уйăрăлатăп.

Претçетаттĕл хăрах урине сырнипех тухса вĕçрĕ урамалла. Арăмĕ нимĕн пĕлмесĕр тăрса йулӳĕ, кăвар пăтратма йăтнă турӳăкана алрах тытса.

— План курмани есĕ?—ыйтаҫ кашниннӳех урамра. Çынсем пăхса тăрса кăна йуласçĕ.

— План килмени?—ыйтрĕ çекреттартан кĕнӳелере çитсе.

— Мĕнле план?

— Тырă планĕ ара, тырă...

— План çук. Сахарпа Саӈук кпитантси илсе килсе паӳĕç.

— Мĕн?..

— Кпитантси. Вĕсем ĕнер 22 пăт тырă леçсе панă кооператтива.

— Мансăр пуçсăрахи... Плансăр ĕçлеме тытăннă-и вĕсем...

Тухса вĕçрĕ претçетаттĕл Сахарпа Саӈук патне плансăр тырă леçнĕшĕн вăрçма.

Çул çинӳе аҫасем хутсем йăтнă пыраççĕ. Вĕсем шкула кайаççĕ ирхине.

— А мĕн хуӳĕ йăтнă есĕр?

— План!

— Е-е-е, есĕр план вăрласа çӳреме вĕренни? Сире пĕрре...

Претçетаттĕл пĕр аҫинне планне хăвса çитсех туртса илӳĕ. Çийелтен тата аҫана кĕттех вĕтсе тăкаӳĕ.

— Тупрăм. Вăт шуйттан аҫисем. Вĕсем вăрланă пулнă плана,—тесе сарса хуӳĕ плана кĕнӳелерти сĕтел çине претçетаттĕл.

«Пахӳана йăвăçсем çак планпа лартсан аван. Ку—малтанхи, улма йăвăççи лартмалли план. Иккĕмĕш...

Пахӳасене йăвăç мĕнле лартмалли план пулнă ку.

— Х-в-ву, ӳорт. Ку мар.

— Мĕн ара вăл? Парха мана.

Претçетаттĕл нимĕн шарламасăр плана сĕтел çине пăрахрĕ те, сĕгел çине ӳавсарĕ. Ӳылайӳӳен ларӳĕ вăл çапла.

Çекреттарĕ сĕтел çинӳи хута илсе, куçĕсемпе ӳылайӳӳен суса ларӳĕ.

«Кри-ик-ик!» уй хапхи сасси илтĕнӳĕ.

— Ей, план илсе килместĕни есĕ?—терĕ пĕр ула лашапа кĕрекен йут çынна, претçетаттĕл сĕтел хушшинӳен сасартăк тăрса.

— Çавăнта пĕр хĕрлĕ ĕне иртсе кайрĕ, çавă пулӳĕ пуӳ еппин. Калатăп—лаша хăраҫ,—терĕ те ула лаша çине утланса йурттарӳĕ йут çын анаталла.

— Ан кайха!

Те илтрĕ, те илтмерĕ, анӳах пĕр ӳарăнмасăр йурттарӳĕ йуланут малалла.

Претçетаттĕл нимĕн ӳĕнмесĕр тухса утрĕ тулалла. Анӳах нумай тăмарĕ, кĕӳĕ тавăрăнса.

— Нарăӳнăй йарас план илме,—терĕ вăрахăн сывласа.

Çекреттар малтанах ӳĕнмерĕ. Аллинӳи хаçата вăрахăн хурса çапла пуçларĕ:

— План хăй тĕллĕнех нимĕн те тăваймĕ.

— Мĕн?!

— План нимĕнех те тăваймĕ, тетĕп. Иалсем йалĕнӳе вăн, тырра çынсем хăйсемех леçсе параççĕ. Хамăран та Сахарпа Саӈук леçсе паӳĕç вăн! Çавăн пек ĕçлеме тытăнмалла, ман шухăшпа.

— Плансăрахи?!

— Комиççи уйăрсан йурăӳӳĕ.

— Мĕн тума?

— Иалти ытлашки—сутлăх тырăсене шута илсе тухма.

Çекреттарĕ претçетаттĕле ку ĕç çинӳен тĕплĕнраҫаласа тăнлантарӳĕ. Иулашкинӳен претçетаттĕл ку ĕçпе килĕшрĕ.

— Çавах та уйхапхине хурал тăратас. План килнине сыхлатăр,—терĕ йулашкинӳен претçетаттĕл.

* * *

Комиççи ĕçе тытăнӳĕ.

Ĕçе тытăнӳĕç йалти кулаксем те.

— Пытармасан май килес çук.

— Пытармалла.

— Тырăсăр йулатпăр.

Çавăн пек пуплеме тытăнӳĕç, комиççи ĕçлеме тытăнсан, Пилешпуç йалĕнӳи кулаксем. Тĕрлĕрен сӳтсе явăççĕ кӳршĕпе.

— Комиççи пирĕн урама каçнă.

— Васкарах хăтланас.

— Килсе кĕрсен.

— Пĕрпĕрне йăтă вĕрнĕ пек вĕрсе систерес.

Ӳухăнсем мĕн ӳухлĕ памаллине малтанах, хăйсемех йевит тунă. Вĕсем патне кĕмеççĕ.

Арман хуçи—Куçма йахăнне кĕртмест килне.

— Çук тырă. Аçтан пултăр ара. Тара илмен.

— Ара, кĕрсе пăхарха ĕнтĕ.

— Çук, çук.

Комиççи кĕӳĕ Куçма килне. Анӳах кĕлеӳĕсем пурте çăрапалах питĕрнĕ. Ыйтса та памаҫ уççисене Куçма.

— Уççисене пар!

— Çук. Карӳăкра.

— Карӳăкку ăçта?

— Лешкасса кайнă.

Анӳах Куçма уççи паманни пулăшмарĕ ăна нимĕн те. Сыӳĕ комиççи вăл мĕнӳухлĕ тӳлеме тӳснине пĕлсе.

Кăтăркка патне кĕӳĕ комиççи. Пуйан çын.

— Хам-хам-хам-хам! вĕрсе йаӳĕ Кăтăркка комиççи пырса кĕрсенех.

— Мĕн хăтланатăн есĕ?..

— Хам-хам-хам-хам! Пăсăлнă çав епĕ çапла.

Каҫăркка çумри-кӳршĕ сыннине систерҫĕ капла тупе комиççи пынине.

Кӳршĕ сынни Иакурҫҫа пĕтĕм улăм тухаҫ лупас йĕнҫен.

— Шăшисем вакласа пĕтернĕ улăма. Пĕлтĕр хăварнăҫҫĕ те,—сăмах хушрĕ пырса кĕнĕ комиççийĕ Иакурҫҫа.

— Тырри çук ман,—терĕ комиççи сăмах ыйтиҫенех.

— Уç кĕлетне.

— Пĕр пăт пуҫ. Пулман кăçал ман тырă.

— Ҫăн та ҫăн пӳлме тĕпĕ йап-йака та, çап-çутă. Нимĕн çук.

— Аçта хутăн тыруна?

— Çу-ук, пулман ара.

Комиççи лупас айĕнҫи улăм çинҫе виçĕ çатан ыраш купрĕ.

* * *

«Пирĕн йал 779 пăт пама пултараҫ патталăха» тесе пĕлтерҫĕ комиççи тĕрĕслесе тухнă хыççăн йалсоветĕ райĕçтăвкома.

— Плана хамăр та тума пултаратпăрĕç,—терĕ йушкинҫен сасăпах.

— Кĕтӳ кĕҫĕ. Пур ĕнисене те лайăх пăхса кĕртрĕм. Вĕсем хушшинҫе пĕр план та курмарăм. План килмерĕ,—тесе кĕрсе йĕнит турĕ, уйăхăнхи патĕнҫе план сыхласа тăнă Караçăвар Кавĕрле. Ç. Шăпăк.

Арттисран иншенера.

Сутуилӳпе Промышлĕннăç халăх кăмиссариатĕнҫи иншенер, Валентинăв, арттис пулнăскер, инженер пулса ĕçлет. Иншенер ĕçне пăҫах пĕлмест, („Канаш“ х-ран).

Çав Валентинăва пур халăх
Ун ҫух пĕлеҫҫĕ аванах...
— Ай-йай, сасси ун питĕ халлă,
Сасси кайаҫçке йан-йанах.

Çапла тийеҫҫĕ манăн арăм
Каçпа театăра кайсан,—
Хăй çак, алла тыпса китарă
«Ех, вниз по Волге» йурласан...

Аван йурлаҫҫĕ, тиркеместĕп,
Кăмăл тăваҫҫĕ çынсене...
Анҫах еп халĕ те пĕлместĕп—
Аçтан вăл пулнă инженер?

Спектаккăҫ, стсенă, сăвă-йурă...
Иалан ун пулнă çывăх тус.
Анҫах пайан йăлтах вĕт урăх,
Пуçра та хаҫ ун çĕн каргус.

Айкашҫăрах, ан тив, пĕр тапхăр,
Ҫăтаҫ çав ĕнтĕ Шупашкар.
... Пайан епĕр хытах ыйтатпăр:
Камра вăл айăл çакнашкал?

И. Кашасем.

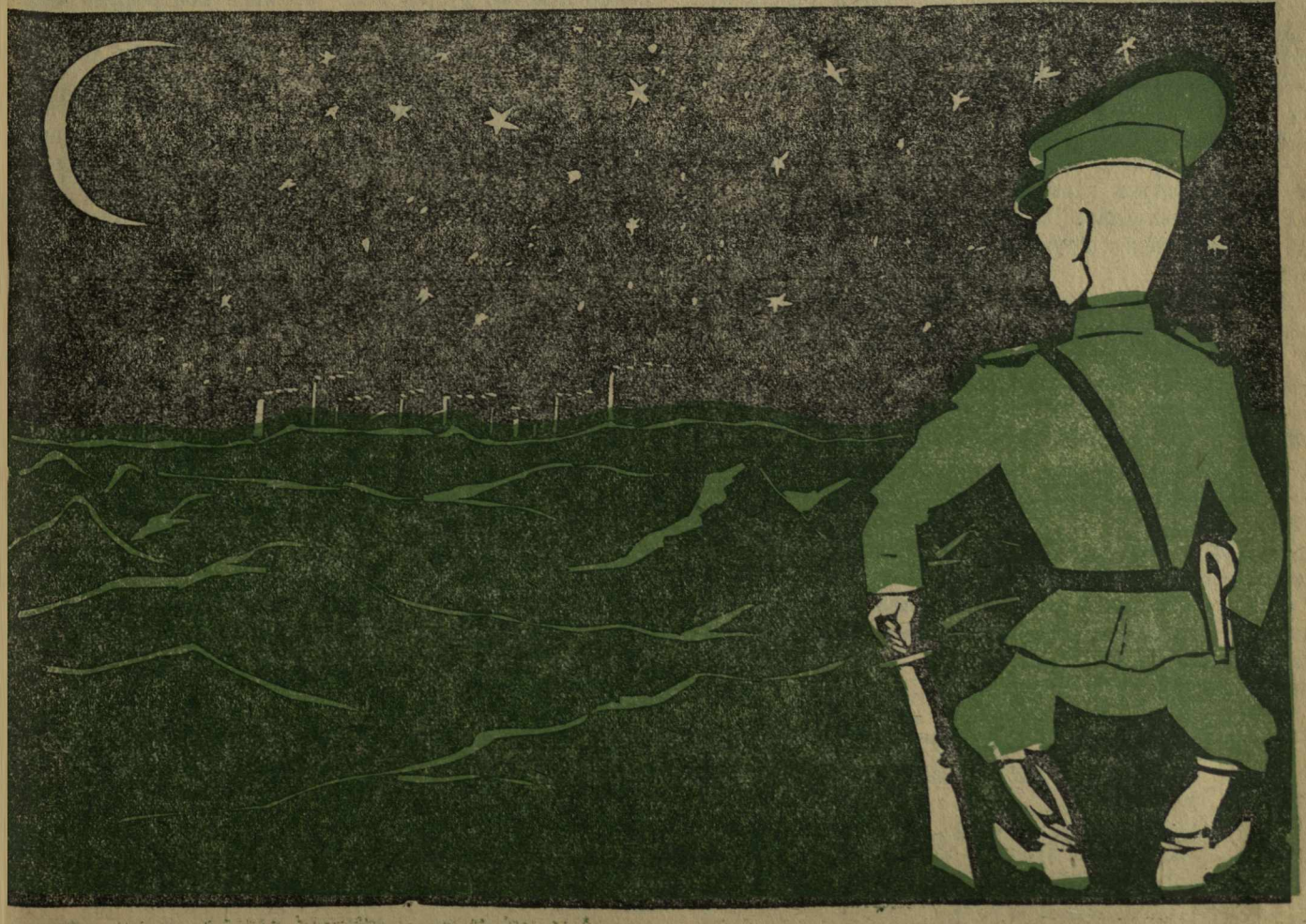

Мăлатук хăраххи çурла.

Ҫăн-Кай-Ши. Кун пек каçсене пĕре те йуратмастăп. Ара... уйăхĕ те хăйĕн çурлипе йăкĕлтесе тăраҫ.

Пĕр пиҫкере икĕ тĕслĕ сăра.

Хупăланнă комунис.

— Пĕҫĕк хуранăн пăтти тутлă. Мĕн вăл?

— Майăр! тесе савăнса сиккелесе çавăрнаттăмăр ĕмĕр кĕтӳ кĕтсе, шăпăр каласа пурнăçне иртернĕ Хетул муҫи тавра.

— Майăрĕ те майăр та, урăххи те пур мар-и?

— Хветле инкепе Маншарт кинемейĕ çапла калаçç. Майăрах...

— «Çамарти ҫăххине вĕрентмест» тенине илтмен-и есĕр? Мана та вĕрентесшĕнçке есĕр, çамрăксемех.

— Вĕрентместпĕр те... калатпăр илтнине. Майăрне те йурататпăрах та... тутлăçке.

— Майăрĕ хăрăк пулсан? Хуппине хурт шăтарнă пулсан? Мĕнле, тутлă-и?

— Ун ҫух... ун ҫух вăл урăх ĕнтĕ. Хăрăк хуран, çурăк хуран пулаҫ.

— Акă мĕн тутли. Авă Хветле инкӳ апатпа килет. Тутли унăн çумĕнҫех, пурах пулĕ-ха.

— Мĕн?..

— Мĕн пĕлĕр мĕнне хăвăр. «Пĕр пиҫкере икĕ тĕслĕ сăра» теççĕ, çав мĕн? Çак йумаха шутласа тупăр та, кун çинҫен те калăп.

— А а! Çамарта... Çамарта-çамарта пĕçернĕ пулĕха апатпа килме. Шурри те, хĕрли те пур.

— Тути те çук мар. Ку хуранĕ те пĕҫĕккĕ, шурă... Тĕрĕс вĕт, а? Тĕрĕс!

Хветле инке Урхаҫти варĕ урлă каçса Тылла пуç-çи хĕррипе, епĕр кĕтӳ кĕтнĕ çĕре çитсе тăҫĕ. Кипкине сарҫĕ те, çĕр улми, тăвар тата 4 çамарта кăларса хуҫĕ. Иккĕшĕ Хетул муҫийе, иккĕшĕ—пире, кĕтӳ аҫисене... пĕрăр.

— Шур хуранăн пăтти тутлă тейĕр ĕнтĕ куна...

— Шур хуранăн икĕ тĕсли сăри, тесен тата аванрах, каласси тарам çийĕр-ха...

Çиме тытăнтăмăр. Кăвак кипке тăхăннă çĕр улмийĕ те, шур пĕҫĕк хуранĕн пăтти те хирте ҫăнах, питĕ тутлă.

Хетул муҫи пĕр çамартине йăлăнах апат хыççăн ҫĕрĕлле ĕçме йуратаҫҫĕ. Хветле инке те ҫĕр çамартивех уйрăмах илсе килнĕ.

Апат хыççăн хăйĕн йуратнă йулашки «шур хуранне» муҫи шаклатрĕ кăна, вăл пант! туса çурăлса кайрĕ. Симĕсĕн кăвакăн тĕтĕм йăвăнаҫ. Шăршă...

— Асатте, тутлă-и!..

— Шур хурану та хăрăк пулаҫçке. Икĕ тĕсли сăри те...

— Ҫăнах, çийелтен пăхсан, хуранĕ, хуппи аван та... ăшҫикки—хура, терĕ асатте, килĕштрĕ.

«Çийелтен пăхсан—çырла пек, ăшҫикки хура йун».. Тата ытти халлапсем çине те куçрăмăр. Асатте ӳркенмест. Сăмаххи ун татти сыпписĕр. Пурне те темле ытарлă калаҫтăмăр.

— ——

Епĕ пайан та „пĕҫĕк хурансем“, «икĕ тĕслĕ сăра»-сем çинҫен каласшăн. Анҫах ытарлă туса хăтланас та килмест. Тӳрех пуçлар.

Орлов Илларион Каврилăвиҫ парттире 1918 мĕш çултанпа тăраҫ. Пĕтĕм Ҫăваш оркависатсинҫе палла çын. Прокурор помощникĕ, сут çынни, çлетăваттĕл пулса ĕçленĕ: питĕ лайăх комунис темелле. Иап-йăка хупăлла: çамартаран та кайа мар. Усал ĕç туман, вы кăвăр мĕн туйанса курман. Хулари партти пухăвсенҫе те ни майлă, ни хирĕç тухса калама-ҫ. Шăпăртах. 11 çул хушши çапла хупăланса пыҫĕ. Хăй ҫуннă те, ĕçĕсене те, ҫăхăсем пуç çунат айне хунă пек, пытарса, хуллен хупăлангарса пыҫĕ. Хĕрли те пулнă иккен ку хупă ăшĕнҫе, шурри те çук мар, 11 çул хушшинҫе «икĕ тĕслĕ сăрри те» хухса пынă, «хĕрли те» мешҫенленсе „шуралнă“, шурри те пăнтăхсах çитнĕ.

Кăçал каçсерен пĕр ĕмĕлке Шупашкар урамĕ тăрăх çӳреме тытăнҫĕ. Хула кооперативĕн 1-мĕш №-рлĕ ларйукĕ умне пырса тăраҫ. Ларйук алăкне шăршлаҫ. Спиҫкă çутса пăхаҫ. Унтан аслă çурт çурҫĕ тĕлне çитсе тăраҫ. Çӳлелле сиксе, ҫышкисене ҫăмăрласа çак çурта йунаҫ.

..Аслă сут ҫленĕ ман арăм патне пĕр çыру йанă. Орлова ман арăм иккенне, манăн 2 аҫа пуррине вăл пĕлет. Çапăх çыру йанă. Арăм патне хам 10 çыру йатăм, хирĕç ответлемерĕ. Вăл урăххине йуратаҫ пулмалла. Ларйук пуçлăхĕ пулҫĕ. Каҫҫине унта илсе пыраҫ пулмалла.

Контроҫ Комиссинех çыру çыратăп. Пĕрре хама кăтартас. 1918 мĕш çултанпа парттире тăрса та хамах пĕрре кăтартас мари-и?

Çыраҫ:

„...я как член ВКП(б).. не нахожу себе места Ф. растраивает мою жизнь. Прошу—заставить Ф-ва **жениться на моей жене**, а я с 2-го августа считаю ее не своей женой...“

Çыруне ирех пушта леçрĕ те, Аслă сут çуртне тăшманне ислетме ҫупрĕ. Хăй арăмне контроҫ комисси каҫҫа парăсса кĕтсе пурăнаҫ. Ахаҫ тăрасран, „кĕрĕк арки йăвалас“ вырăнне, Ф-па çапăçаҫ. Пĕгĕм Аслă сут çуртне ĕлĕк хăй ларнă капиэтсене йанратаҫ.

Арăмне пĕр тухтăр патне хăваласа йарса хут илсе килтерет. Йăвăр çын пулни-пулманнине сăнаттараҫ. Арăмĕ патне килекен çырусене алла çавăрса илмелли слайсем шыраҫ. Прислукăсенҫен арăмĕ мĕнле пурăнни çинҫен хупăрласа потписăсем илет. Сутри практĕкăна манман, йĕрлеме ăста —çлетăваттĕл пулнă çын вĕт!

„Сăмахпа çынна ан ĕнен“ тенине те йăлан асра тытаҫ. Пĕр тухтăр пана хуга та ĕненмест.—Хĕрарăм тухтăр хĕрарăмсем майлă пулма пултараҫ, арçын тухтăра, 3-4 тухтăра харăс пăхтарам, тет. Арăма полнитсана хăваласа кайаҫ. Тухтăрсем арăмĕн арлăхне сăнанине вĕҫăх хăй куçĕпе хăй пăхса тăраҫ. Шанмаҫ. Çазăнтах арăмпа упăшка пĕгĕм полнитсăна йанратса, пĕр-пĕрин çине сурса, çĕмĕрĕлме тытăнаççĕ...

Иатлаçса йатлаçмасăр—арăмĕ „тулли“ иккенне пĕлсе, ăна сута парса кĕретсе кăтартастăн çунаҫҫĕ Орловăн, „пушă“ пулнă тăнĕ.

Ĕç тухмарĕ харпăрлăхпа кĕрешекен Орлов, комунис, арăмне хăйĕн йанали (сопҫĕннăç) туса хунă. Интереслĕ ĕнтĕ вăрçнине курма та. Контроҫ комисси Орлова ҫĕнсе сăмах тунă, йатланă та, Орлов каллех „не находит места“.

Çунаттисене тепĕр майлă сарса йаҫĕ.

...епĕ арăма Шупашкар опсполнкинҫен туртса кăларса, хăтарса—Мускава илсе кайасшăнҫĕ, есĕр:

...Вынося мне же выговор растраиваете мою жизнь. **Заставили итти на развод** с женой“.

Пыр та калаç çаван пек çынпа. Малтан арăмне сутма пырса параҫ, каҫҫа пама сĕнсе çӳрет. Кайран **мана есĕр арăмран уйăратăр, пурнăçа пĕтеретĕр**, тет.

Хуппи çĕмĕрĕлсе кайрĕ те, пăнтăх кăна палкаса тухрĕ пĕҫĕк хуранран.

Пăсăк çамартана Хетул муҫи çырманалла йарăнтаҫҫĕ. Хупăланнă Орловсен пăнтăхне те йешĕкре тытмалла мар.

Васанкка.

Массăна комиссипе вăратакансем.

В. И. САХХАРĂВ: А-ха .. Инспектси!.. Коçин йулташ! Массă çавăнта сывăраш... çавăнта тата çавăнта вăрат!

И. Ф. КОÇИН: Профсойус массине комиссри вăраташ. А, хăвăр мĕн тăватăр?

В. И. САХХАРĂВ: Инспектси пырсан ăсрах вăранаççĕ тетлĕр-çке...

Вăхăт хăваăĕ.

— Ну ним те мар, вĕçĕ-хĕрри кăмака çине, йатне лайăх хурасăĕ. Штопă йаăĕпех мĕнле çын пулмалли палăрса тăтăр—хура çинче шурă палăрнă пек, терĕ слушăшăи, авлансан ик ернерен арăмĕ ывăл аăа çуратса парсан калле-малле, пирусне çăварне урлă хыпса, уткаласа.

— Мĕнле йат парас? Павăл кивелнĕ йат, ахаă те «Иавăл» тенĕ пек. Мана ăĕтреесе тухтăр! «Иулианийа» тошă йурамасĕ—„йăле йанă" теме пултараççĕ, а епĕ хам та йăле йанă çынна пит йуратмастăп. Пăхха хаă Петĕр Иванă аăине Иарополкă пионере. Иăле çăрет. Иаăĕ те йати вăл? Иаро-полкă—„йаровой полĕ"—çуртри уй тени пулаш. Уй йаăĕ кирлĕ мар. Ахаă те уй тесенех тухăçне хăпартмалли решшени аса килет те, ăун хăраш. Мана тĕнче пĕлтĕр. «Питирим» тошĕ питех мар—пĕтрĕм тенĕ пек, ытла хăравçă йат, хаă хамăн та «тасатаççĕ» пулĕ тесе хăраса ăун-ăĕре йулмарĕха. Çук. Кайса канашлас уăрештенине.

— Мĕн хурас? Мĕн шуйттанла йат тупас? Шырăрха.

— Мĕнле хурас? Ман шутпа Коминтерн хумалла. Тĕнче пĕлет. Коминтери Ваççилă пулаш—аван вĕт?

— Сахалтарах пек.

— Ман шутпа Контроă хумалла. Контроă Коминтерна та тĕрĕслеме пултараш.

— Ах, пошалсăн Кантор ан хурăрах. Канттора кайсан ним ĕç те тумалли çук—ним ĕç пĕлми пулĕ, канторти пек ăĕлĕм çеç туртса ларĕ, хыпкаланса хутăшрĕ аслă аштĕ, Кантор йат хурасран хăраса.

— Ревиском! Тупрăм, Ревиском хурас! кăшкăрăĕ кооператтив претçегаттĕлĕ.—Ревиском вăл пур çынна та хăратакан йат.

— Апла мар «ăистка» хурас, «ăистка» пур слушăшăине хăраташ.

— Тата лайăх пултăр тесен „контроă", «ревиском», «ăистка» сăмахсене пĕрлештерсе, Контрревкомăиска тăвас, терĕ «САКС» сĕтеллин çыруçи ахаă те пăрнăç тутине татах йенне-йенне пăрнăçтарса.

— Хурас! Хурас! кăшкăрăĕç пурте харăс. Кăна хирĕç калакан пулмарĕ. Тупаканне урлă-пирлĕ те мухтаса пĕтерăĕç, кумине те ăна тума пулăĕç.

Хурасси хуăĕç, анăах питĕ хакла ларăĕ: аслашшĕпе ăаăккине йатне калама вĕрентсе икĕ кун ĕçлемесĕрех вăхăт иртерăĕç.

Тĕлĕнмелле вăхăт хăвагĕнăен.

Н. Ăурпай.

Кĕтмен çĕртен.

Çурçĕр йĕнӳен çил вăйлă пулнипе-и, те вĕçевçĕ йури пĕрре çĕнĕ çулпа кайса пăхас тенипе (пире палла мар) пирĕн йал урлă, кĕтмен çĕртенех, пĕр йĕроплан кĕмсĕртетсе, пĕтĕм йал халăха тĕлĕнтерсе иртсе кайрĕ. Малтан шавлани илтĕнӳĕ, шавлаç те шавлаç, темĕскер палла мар.

— Иероплан килет, пăхăр йĕпле вĕçсе килет,—çара пуçăн ӳупса тухрĕ Илйе.

Çамрăксем, йероплан мĕнле иккенне, тата вăл йĕпле вĕçнине ӳиперех пĕлкелеççĕ пулсан, ватăсем пирĕн, халӳӳен ăна курман. Çарта пулнă çынсене улталаймăн, вĕсем курнă кăна мар, ларса та çӳренĕ.

Халăх пухăнӳĕ. сухалĕсене (ваттисем, конешнă) çӳлелле тăратнă. Хĕвел куçа йăмăхтараç, алăпа сулхăнлаççĕ.

Иртсе кайиӳӳен пĕр сас-ӳĕвĕ çук, тĕлĕннĕ пурте,—пăхаççĕ. Ик-виç минут хушшинӳе куçран çухалӳĕ.

— Кăӳухнехи çынсем темĕн те шухăшласа кăларĕç,—хускатса йаӳĕ йероплан курăнми кайсан Кирук Ваççĕ.—Тфу! йăвăл.—Кĕперĕ те, çырми те нипоӳӳом.

— Тепле ларса çӳреççĕ онта? Епĕ полсан тем парсан та ларас халăм çок!—ӳĕлĕмне паклаттараç Пракка. Орăллах, çо о-о-к, ни-ни, порнас килет, ӳссĕрпе мĕн полĕ, ӳссĕрпе епĕ пӳрт тăрринче те пĕр хăрамасăр хăпарма полтаратăп.

Пĕрене çинӳе виççĕн ахăлтатса кулса йаӳĕç. Камран кулаççĕ, паллах мулкаӳ пек хăравçă Праккаран.

— Лартатăп пĕр штав, хăпар хапха çине, Пракка! ха-ха-ха, хи-хи-хи! Ну мĕнле пек?

— Ĕçтер-ха, мĕн полĕ онта—шăлне йĕрет Пракка.

— Ӳссĕрпе ӳикеленсе анăн. Урăлла хăпар. Укçана кайран тӳлеççĕ, тăмана!

— Ай-йай ӳейе полашшăн. Мана олталаймăн. Аӳа мар епĕ. Ĕçтер,—онта мĕн полĕ. Хапха çине мар, йероплан çине те, пĕр шикленмесĕр ларатăп. Тотгă!

— Иурĕ, кайалла иртсе кайнă ӳухне, кăшкăрса ӳарăпăр та, сана лартса йарăпăр, унӳӳен хырăмна пушат,—вăрттăн кулкаласа калаç Альун.—Курар, паранкă çисе мĕн пысăкĕш ӳссе кайнă хырăму, пупăннинӳен кайа мар.

Пур те Пракка çине пăхса ахăлтатса кулса йаӳĕç. Ӳăнах та кулăшлă çав, шăмăсăр ӳĕлхе мĕн каламĕ? Праккаран пулаç-и йероплан çине ларма, халӳӳен прахут çине ларса курман вăл. Е-е-х, каласаç çапах та!

— Ӳксен пуçу ӳăтас çук,—сухалне ӳăмлаç Альун,—аллу-уруна çеç амантсан питех хăруш мар та, пуçа çĕмĕрсен пит кансĕр, пуççăр пурăнма хĕн. Çапла-и Пракка пиӳӳе? йĕкĕлтет ăна Ваççа.

— Ӳорт пĕлет-и, пĕлместĕп, поççăр порăнса корман,—шӳтле каласа хуӳĕ Пракка, пĕрене çумне тайăнса. Хăйĕнӳен тăрăхласа кулсан пит çиленет вара тăл.

Тавлашнине итлеме йуратакансем, хура кураксем пек, çăварĕсене карса ĕхĕлтетсе лараççĕ.

— Пуççăр пурăнма кансĕр тетĕн?—çĕнĕрен хускатса йаӳĕ шӳте йуратакан Илйе.—Пирĕн кооперативпе пуçлăхĕ, вăн, кансĕрне туймасç пулас, пуççăрах пурнаç.

— Хăй сисмест пулĕ вăл, калас пулаç ăна, систерес пулаç,—икĕ сасă харăс персе йаӳĕç.

Пĕрене çинӳе ларакансем каллĕ-маллĕ пăхкаласа илӳĕç. Кооперативпе хапхи ĕнертенпех хупă. Таçта çӳрет пуçлăх. Хăраççĕ унтан хресӳенсем. Пĕлсен темĕн тăвасран шикленеççĕ.

— Праккана хушас, вăл хăйулла пулаканӳĕ,—куç хӳрипе пăхса илӳĕ ун çине Ваççа.

— Калама пултарăни есĕ? Ие урăлла ӳĕлху çаврăнаймĕ-и? Иепле пек?

Тарăн шухăша кайнăскер, Пракка çиленсе пăхса илӳĕ те аллине çеç сулӳĕ.

— Çок, полмасç. Тӳрех шăл орлă йараç. Йăтăпала çыхланниӳен çыхланманни лайăхрах.

Кирлĕ тавар çукки çинӳен, кооперативпе пуçлăхĕ ирсĕр ĕçĕсем çинӳе сăмах хускатса йаӳĕç.

Кооперативра, кирлĕ мар йапаласем пурте пур: çӳхе ӳăлхасем, шăмă турасем, çӳлĕ кĕлеллĕ пушмаксем, хаклă йышши супăҫсем, канĕхвитсем, т. ыт. те. Хресӳене кирлĕ йапаласем: ӳашкă-çăпала, çава-çурла, хуткăранташ, тапак тупаймăн унта.

— Пĕр асмушкă тапак пар-ха? ыйтаç унтан кам та пулин.

— Тапак пĕтнĕ. Пирус ил, тапакран та тутлă,—стойккă çине килсе хураç кооперативпе пуçлăхĕ.—Турт, хулара пурте пирус туртаççĕ.

Ытти йапаласене те çавах, есĕ ăна ыйтатăн, вăл сана, ӳорт, темĕскер килсе тыттараç. Иалапах унăн вăхăт çук. Çавăнпа ăна хресӳенсем йуратсах каймаççĕ.

Пайан та вăн çавнах çиленсе вăрçса, йатлаçса лараççĕ.—Ийтă мар-и, йăтă! Пухăнса ларсан, сăмах çине сăмах.

— Микуç татах ĕçсе ӳсĕрĕлнĕ,—пăхăр-ха йĕпле тайкаланаç,—тăсса кăтартаç Ваççа. Пур те пуçĕсене аслă урамалла çавăрӳĕç. Урампала кукăр-макăр уткаласа пĕр пиншаклă çын килет.

— Суккăрлантăн-им, çавна та курмастăн? Е-е-й, хăв та çав, Каткăр Павăлĕ вĕт вăл, тӳрлетет ăна Альун.—Микуç сăкманпа çӳрет, ку пиншакпа.

— Аха, сăмах çинех полӳĕ, шелмă,—хушса хуӳĕ Пракка та сăмах.—Ан шавлăр, мĕн калаççĕ.

Пĕр сас-ӳĕвĕ те çук, ӳĕлĕм паклаттарни çеç илтĕнет. Тайкаланса çитрĕ хайхи ӳссĕр çын. Малтан нумайӳӳен пĕр ӳĕнмесĕр пăхса тăӳĕ, унтан пĕрене çине тĕшĕрĕлсе анӳĕ.

— Курăпăр, кама суйласа лартăр!—куçĕсене çаваркалаç Каткăр Павăлĕ,—епĕ сире культурла пурăнма вĕрентешшĕн пултăм, есĕр ăна хаклаймарăр!

Никам та, нимĕн те ăнланаймасç. Темĕскер супĕлтет ку ӳсĕрпе, вăрттăн кулса лараççĕ.

— Мĕн пулнă ку ухмаха.

Тăма хăтланаç, тăраймасç. Ыглашшипех ĕçнĕ. Аттисем ӳĕркуç таранах пылӳăкпа вараланнă.

— Аçта кайма тухнă есĕ капла?—сăмах сиктерсе хуӳĕ Илйе,—пĕлсе каласатни есĕ, йе ӳсĕрпе-и?

— Ес ĕçтертĕн-им мана? Пĕлмен пек пулаççĕ. Кам ман çинӳен шалăпă лаӳĕ. Кала шуйттан кушили,—тăвăтă ураллăн упаленсе пыраç Илйе патнелле.—Есĕр кăлартăр мана вырăнтан. Па-а шли к ӳорту!

— Аха, вăн мĕскер. Пырна тулӳĕ, снаӳӳĕт! Иура-а-ç, кунпа çеç пулмĕха,—хăйуллăланса кайрĕç пĕриккĕшĕ.—Ма ӳарăнтăн кунта? Ĕлĕк пиртен тарса çӳреттĕн.

— Çухалнă пуçне шыраç вăл,—тăрăхлама пуçларĕ Ваççа. Тупса парăр çавна. Хи-хи-хи!

Халӳӳен ним сăмах каламасăр, тĕлĕнсе пăхса ларакан Пракка сиксĕ тăӳĕ те, Кашкăр умнелле утрĕ.

— Ну, терĕ вăл аллине çавăркаласа, ну, аçтан тивертсе йарас малтан, ораллах хĕртме полтаратăп, тарăхтарӳĕ вăл пире. Ашăтас ăна пит лайăх, ӳссĕрĕ таçта кайса кĕтĕр!

Ӳуҫ çеç кооперативра çутатса йараӳӳĕ, аллинӳен тытса ĕлкĕрӳĕç.

— Ӳарăн, ан варалан, сут хăй пĕлĕ. Малтан отӳот патăр пире! иккĕн çавăтса кайрĕç Кашкăра йалсоветнелле.

Ӳăнах та отӳот патăр çав! С—н.

Нумайа пыман лайăх вăхăт.

Пĕр ирхине № уҫрештени стурăшĕ—Карп Михалĕпе пĕр калама çук тĕлĕнмелле йăпала килсе пулҫĕ. Çӳлтен хĕвел перĕнсе ансан та кун пекех тĕлĕнес çукҫĕ пулĕ Карп Михалĕ, йе сăмса шăнкарнă ҫух сăмса шывĕпе пĕрле сăмси хăй те татăлса ӳксен те ку таранах тĕлĕнтермĕш пулман пулĕҫҫĕ.

— Ара шуткă тетĕне мĕн ес: уҫрештени пуҫлăхĕ Ваҫҫил Ваҫҫилҫ мана—стурăша хулайĕнҫен тытса, пĕр çĕр ҫалаш тăрăш мана потруҫкă тытса утрĕ,—шуткă тетĕне ес?

— Иӳтенĕ пулĕ Ваҫҫил Ваҫҫилҫ сана та çапла потруҫкă илекенскер...

— Епĕ те çавăн пекрех шухăшлатăп çав, — тет Карп Михалĕ арăмĕ çумне ларса.—Пĕркун тем ăнсăртран ун кăбинетне кĕмелле пулнăҫҫĕ те, вăл ун ҫухне ман çине çамка айăн çилленсе, йӳçенсе пăхнăҫҫĕ, хаҫ ак.. потруҫкă илсе утрĕ. Хам çĕлĕк илсен те, ĕмĕрне те çĕлĕк илмесҫĕ, хаҫ—ăмăртмалла пек хăтланаҫ: еп çĕлĕк илсе ĕлкĕриҫҫен вăл ĕлкĕрет... Ара, мĕнле йăпала ку, матка, е? Ман умра еп хам курман телей тăмасти? Еп халĕ курмастăп пулĕ те, вăл кураҫ пуҫ, — çапла мари, матка?!

— Кай, ан лăпăртатса тăр!—çилленсе кайаҫ Карп Михалĕ арăмĕ.—Мĕн супĕлтетсе тăратăн шăршлă çăварупа—санпа ман телейе такçанах йыгă çисе йанă...

— Ара, мĕн пулнăха апла пулсан: мĕншĕн мана пуҫлăх çĕлĕк илсе, потруҫкă тыгаҫ?! Ăнлантарса пар çавна та, вара лăпăртатма пăрахăп...

— Кай ĕнтĕ, кай уҫрештенине! Ак ĕçрен хăваласа кăларсан, лайăх телей курăпăрха...

— Ну, шали-ит! Ун çинҫен халҫ калаçмалли те çук, манпа халҫ хăй пуҫлăх сторовăтсă тăваҫ, хăй пуҫлăх потруҫкă илет мана. Çапла, матка; хитре майрасем вырăнне пире потруҫкă илеççĕ. Мĕн тетĕн ес пайан каçпа Ваҫҫил Ваҫҫилҫăпа пуҫвар тăрăх тепĕр хут потруҫкă кайсан, е! Ваҫҫил Ваҫҫилҫăпа пуҫвар тăрăх потруҫкă кайатпăр та, пирĕн хушша пĕрпĕр хитре майра пырса тăраҫ,—мĕн тейĕн, е?!

— Ей ват супна!—тет ҫистийех тарăхса çитнĕ Карп Михалĕ арăмĕ.—Кай ĕнтĕ шуйттан, ан лĕпĕртетсе тăр!

* * *

Уҫрештени кориторне кĕрсен Карп Михалĕ уҫрештенин урай шăлаканне тĕл пулаҫ.

—Авани, Плаки?—тет Карп Михалĕ.

Плаки ҫĕнмест. Тутисене ҫаплă хĕрсем пек тăп килсе пуҫтараҫ те, Карп Михалĕнҫен мăнкăмăллăн иртсе кайма тăраҫ.

— Плаки, авани тетĕп,—татах ҫĕнет Карп Михалĕ.—Мĕншĕн ҫĕнместĕн вара есĕ?

— Мĕн ҫĕнмелли пур сана, мĕн уйăрмалла ман санпа, хăвăрт çатăлгаттарса хураҫ Плаки.—Сар çĕтĕк сăкманна курмани мĕн еп... Кай хăвăн матку патне, тек ан çыпçăн ман çумма. Сан йышши кукша пуҫсем мар манпа çӳреççĕ, манпа хăй Ваç...—каласа пĕтермесĕрех, алăка шарт хупса тухса кайаҫ Плаки.

Карп Михалĕ татах тĕлĕнсе йулаҫ:

— Ара. мĕнле йăпала пулаҫха ку,—тет хăйне хăй.—Пуҫлăх потруҫкă илет, пĕр пĕтнĕ упоршҫятсă оскорпҫаҫ тăваҫ... Мĕнле ăнланмалла кăна?

Нумайҫҫен тĕлĕнсе тăрсан, урисене йерипен пусса, алăка хăйусăр уҫса уҫрештенине кĕрет Карп Михалĕ.

— Авани, Михал Карпыҫ,—тет пукан çинҫен сиксе тăрса, алăк çумĕнҫех ларакан пĕр переписҫĕк.—Сывлăху мĕнле?

— Михал Карпыҫ, авани? тет тата тепĕри.

— Страçтĕ, Михал Карпыҫ,—тет виççĕмĕшĕ.

Карп Михалĕ тĕлĕнсе кăна тăраҫ. Сĕтел хушшинҫе хутсем ăшĕнҫе ларакан çынсем пĕрин хыççăн тепĕри ура çине тăрсах сторовăтсă тăваççĕ Карп Михалĕпе... Пĕри саççим Карп Михалĕн çук аҫисене те сывлăх сунса илҫĕ.

— Тĕлĕкре мари еп,—шаппăн хăйĕнҫен хăй ыйтаҫ Карп Михалĕ. Неуштă ҫăн-ҫăнах çакăн пек пулма пултараҫ кăҫухнехи уҫрештенире?!

Анҫах ку тĕлте ăна пĕр палламан çын уйăм пуҫлĕме илсе кĕрсе кайаҫ. Увта сĕтел хушшинҫе (вĕсем те палламанскерсем) темĕскер çинҫен хĕрсе калаçаççĕ: Ваççил Ваҫҫилҫ йатне асăнаççĕ, т. ыт. те.

— Мĕнле йут çынсем кусем?—шухăшлаҫ Карп Михалĕ тĕлĕннĕ майăн.—Мĕн тума килнĕши вĕсем кунта?

— Ну, Карпăв й.—пуҫлаҫ пĕри.—Ес Ваҫҫилийĕв «ĕçĕсем» çинҫен мĕн те пулсан пĕлместĕни?

— А, кам есĕр?—ыйтаҫ Карп Михалĕ. — Мĕншĕн манран ыйтатăр.

— Епĕр—ҫистĕ,—кулса калаҫ тепĕри.—Уҫрештенисене тасатаканскерсем епĕр... Есĕ Ваҫҫилийĕвпа пĕр йалтан вĕт, каласа парха ун килти хуçалăхĕ çинҫен. Ашшĕсемпе çыхăну тытати вăл? Ашшĕсем ун ĕлĕкренпех пуйанскерсем...

Ним ҫĕнмесĕр ҫылай тăрсан ахăлтатса кулса йараҫ Карп Михалĕ. Унтан кулма ҫарăнса:

— Нумайа пырати вăл сирĕн ҫистĕ?—тесе ыйтаҫ.

— Ак, пайан каçхине сирĕн уҫрештенире пуху тăватпăр... Ҫистĕ пуххи... Унҫҫен санран ыйтса... А мĕн тăван вара ҫистĕ нумайа пынипе?

— Пушалтă пĕрер çула тăсăрха вăл йăпалана. Ытла аванçкĕ вăл вăхăтра пурăнма, ытла питĕ шеп! Ех, пĕрер çул пурнăраҫҫĕ пайанхи пек! Орлов И.

Пĕрĕ вĕренни.

— Ку çырлине ăçтан тупрăн?
— Вăрманта.
— Ҫереҫĕ вăрăми?

Лăпкă ҫĕре те хайарланаҫ.

Инкек пырса çакланнă Макар Мирунҫҫа. Пысăках мар та инкекĕ—пысăккинҫен пĕҫĕкреххи анҫах та... Ара, ҫуҫ вилсе кайман пĕре вăл. Сывлăшĕ тухсах кайнă, анҫах инçех тарайман. Тарайман çав, мĕншĕн тесен Макар Мирунҫҫă вилмелли çын мар. Вилме йуратмаҫ вăл. Мĕн тăваҫ ара вăл вилсе! Пурнăçĕ унăн аван. Аван, тетĕн, пурнăçĕ. А инкекĕ унпа пулмах. Нта!.. Пулман пулсан епĕ çакă калава та çырас çукҫĕ.

А ĕçĕ, тĕрĕссипе каласан, ҫĕлĕм туртмалли йапаларан тухса кайнă. Пăш-пăш-пăш туса çăвартан кăларса йамаллинҫен.

Хытă çын вара вăл Макар Мирунҫҫă. Уҫĕ хытă мар та çемçе те—хăй хытă. Ҫĕлĕм çавăрма хут илме те укçа хĕрхенет. Çавăнпăнах вилеҫҫĕ те...

Иртнĕ уйăхра, кунне астумастăп, ну, калăпăр, вырсарникун, Макар Мирунҫҫă куçĕн хаçат вулас килсе кайнă. Вуласпăнах мар та ĕнтĕ тĕрĕссипе каласан, куç выççипе пынă та Макар Мирунҫҫă вуламалли çурта. Çапла йатлă çурт пур пирĕн. Хаçат вулаççĕ унта. Кĕнекесем те... Аван çурт. Çутă.

Çав çутă çурта Макар Мирунҫҫă та, ийе!... пырса лăрнă. Хм!... хаçат вулама. Вулассине, тĕрĕссипе каласан, вуламан вăл. Вуламасăрах персе ҫикнĕ... хĕвне. Çын кураҫҫĕн. Персе ҫиксен, кайнă ĕнтĕ тухса. Ҫĕлĕм çавăрмалли тупнăшăн савăннă та-и, тен. Савăнассине савăннах ĕнтĕ вăл. Савăнмасан çак ĕç те пулас çукҫĕ.

Савăннă пирки, ҫĕлĕм çавăрма хаçатне çĕтнĕ ҫухне, темиçе сăмахне вуламах тытăннă. Ăçта каймаҫ вăхăт, кăшт вуласа пăхам, тенĕ пулмалла. Пулмалла мар, каланах ĕнтĕ çапла. Каламан пулсан, вулас та çукҫĕ.

Çапла, тытнă та, вуланă... „Сайом опликатсисене“, тенĕ унта (хаçатĕнҫе)...—„тен, есĕр, хресҫенсем“... (епĕр ĕнтĕ „хресҫенсем“)... „сутас, тейĕр. Ан сутăр, тенĕ. „Китайсем... пуршуйсем... вăрçа хирĕç тăмалла.. Укçа кирлĕ (патшалăха, сиаш)... „Сайом... Алăра тытмалла“, тенĕ.

— Ехе!—тенĕ Макар Мирунҫҫă („ехе!“ тенĕ ҫухне, тен, вăл йатсăр пуҫĕнне çӳлелле çĕкленĕ)... çапла, ехе!—тенĕ Макар Мирунҫҫă йатсăр пуҫĕнне çӳлелле çĕклесе—Ехе! Сутма каламаççĕ? Каламаççĕ сутма?! Апла пулсан сутас пулаҫ. Мĕне те пулсан пĕлтерет çапла çырни, тенĕ.—Вăрçă... пуршуйсем... укçа кирлĕ, сиаш патшалăха... Ехе!—тенĕ вăл тепĕр хут. Ехе, кайса сутас кăна... опликатсийĕ... 10 тенкĕ—укçа вăл, „ҫервонтсă“ теççĕ ăна... Пăрахăçа тухсан, шел!

Сутмалли йапалана сутаççех ăнă. Пасара кайса сутаççĕ. Ку опликатси ĕнтĕ, пасара кайса сутмалли йапала мар. Пахарах йапала. Хулана кайаҫ сутма. Панкка. Леш, пĕлетĕр пулсан, укçа улăштарса паракан панкка.

Çапла, сутрĕ опликатсине. Шăнкăрт укçа. 10 тенкĕ ытла, вĕт! Еçме те йураҫ...

Макар Мирунҫҫă ĕçмест. Ҫăхă та ĕçет те ĕнтĕ. Макар Мирунҫҫă ĕçмест. Ма ĕçмесĕн тесен: ну, унпала! —тет. Çынăнне ĕçет те... хăйĕнне ĕçмест.

Сире тӳррипех калас пулаҫ ĕнтĕ—укçине вăл (сайом сутнине) тĕпсакайне, пĕҫĕк арҫа ăшке аҫашласа ҫĕркесе хунă. Çапла, пĕҫĕк арҫа пур унăн. Питĕрĕвекенскер. Питĕрнĕ те хунă. Çалтăрсем те çук унта тĕнсакайĕнҫе... уйăхĕ те çук... Никам та курмаҫ. Сасӳ те çук. Лăпкă пулнă. Шăписем ҫĕрилетнĕ пуҫ те, вĕсем нимĕн те марçке!... Пĕлмеççĕ... сисмеççĕ вĕсем!..

* * *

— Ай, тур-тур! Вилет Макар Мирунҫҫă! Вилет, вилет, тесе ҫупаççĕ пĕре çынсем.—Вилет!—теççĕ. Ҫĕре хутаççи çурăлса кайнă, кантри те татăлнă, теççĕ.

Ҫĕрен çакăнса тăмалли кантри пур иккен,—çав кантра татăлнă ĕнтĕ. Те çĕрсе кайнă. Ана каламарĕç. Çĕрсе кайасси—çĕрсех кайайман пулнă мĕн. Çĕрмелли кантрапа çыхнăскер мар Макар Мирунҫҫă ҫĕри!

Кĕрхи хĕвел хăйусăр пăхаҫ. Ерешмен картисем йавăнса çӳреççĕ. А Макар Мирунҫҫă вилме выртнă. Лаша ураписем ҫупмалли çул çине. Унта выртма лайăх маррине те пăхман. Манса кайнă пулмалла лайăх марри çинҫен. Васканă ĕнтĕ! Çапла, выртнă та вилнĕ.

Епĕр тăрăшнипе, вилнĕ çĕртенех ҫĕрĕлсе тăҫĕ вĕт! Сывлăшĕ, тухса кайнăскер, кайалла килсе кĕҫĕ... витрепе пĕрле. Витрепе шыв сапрĕç. Пĕрре сапрĕç, иккĕ сапрĕç, виççĕ сапрĕç. Виççĕ сапсан ҫĕрĕлҫĕ... витререн. Витре пулман пулсан, сывлăшĕ тата инçе кайса çухалнă пулеҫҫĕ. Пĕтеҫҫĕ вара пирĕн йалта Макар Мирунҫҫă йатлă çын!

* * *

Ҫĕри хайар унăн. Хăй пек мар. Ай-йай хайар!

Укçа çине çиллеммĕ пулнă мĕн унăн ҫĕри. Çилеммесен те май килмен пулмалла. Ара укçа тухнă... çав пĕркун сутнă опликатси çине. Çавăн çинех тухнă. Макар Мирунҫҫăран măшкăлас тесех тухнă ĕнтĕ. Măшкăламха пĕре унтан, терĕ пуҫ. Макар Мирунҫҫăн ҫĕри, хайартарахскер, хуçинҫен măшкăланине тӳсеймен. Нийепле те тӳсеймен,—хайар çын кĕпине çурса пăрахнă пек, çав ҫĕре те хăйĕн хутаççине лаштах çурса пăрахнă. Вара сывлăшĕ хутаçран тухса тарма тытăннă.

Айăпламаллах мар ĕнтĕ ҫĕрине те. Ара, măшкăлĕ вăйлăрах пултăр тесе, пĕр пус мар, вунă пус та мар, пин тенкĕ (тытса курни есĕр ун пек укçа?)... шăп пин тенкĕ тухнă вĕт! Ана Макар Мирунҫҫи сутас умĕн çырса йулнă номĕрĕ тăрăх пĕлнĕ.

— Сутнă „йĕпликатси“ çине укçа тухнă. Măшкăл! —тенĕ Макар Мирунҫҫи.

«Măшкăл» тенине илтсессĕнех ҫĕри, ĕлĕк лăпкă пулнăскерех, калама çук хайарланса кайнă. Тӳсеймен. Хутаççине лаштах çурса пăрахнă.

Çапла ĕнтĕ вăл ҫĕре. Хайарланасси пулаҫ уя. Пулаҫ çав!

Хĕвел пăхаҫ, ерешмен картисем пите çапăнаççĕ, çӳлçĕсем вĕл вĕл вĕçсе анаççĕ йăвăçсем çинҫен, çавă вăхăтра, çут çанталăк илемне пĕлмен ҫĕре çурăлса кайас шухăш тытаҫ. Мĕн тăван ĕнтĕ унта?

Хайар ҫĕрепе пурăнма йăвăртарах çав кăҫухнехи тĕлĕнмелле ĕçсем пулакан саманара, краштăнсем! Опликагсисене, тем пек сутас килсен те, сутмасăр ҫарăнса тăмалла ун пек ҫĕрепе. Нта!... Çапла çав!.. самани çапла!..

Йăван Муҫн.

Лҫоттă илесшĕн.

— Аçта кунта присывнĕксене лҫоттăсем пирки справккă параççĕ.

— Мĕнле лҫоттă çинҫен ыйтса пĕлесшĕн ес?

— Алимент тĕлĕшпе хĕрлĕ салтаксене лҫоттă пулмĕши? Р—в.

„Маркçист“.

Картошкĕн парттире тăмасть. Шухăшламан вăл унта кĕме те. „Маркçист“ К.Маркс сăмахĕсене лайăх пĕлет. Сопранисенҫе вара хăйĕн кашни сăмахнех Маркс каланă сăмахсемпе çирĕплетсе хураҫ.

— Уҫрештени штаҫĕсене ҫакармалла.

— Ҫакармаллах. Ытлашши штат тытса укçа нумай пĕтет, тенĕ Карл Маркс.

— Кĕраки кампани тума йала шефсем йамалла.

— Иамалла. Кĕракинҫе шеф йалта пулмалла, тенĕ Карл Маркс.

Килте те Картошкĕн маркçист.

— Матка! Çимеллисем хатĕрле. Карл Маркс каçтăрлахи апат çимесĕр пурăнман.

Урамра йулташĕпе ал парса уйăрăлнă ҫухне:

— Карл Маркс калашле сыв пулха еппин, тет.

Нумайах пулмасть вăл ретаксийе çакăн пек çыру йанă:

— Ĕнер пирĕн йалта пушар пулҫĕ. 5 кил çунса карĕ. Карл Маркс пушар çинҫен çапла каланă: пушар вăл, тенĕ, 5 кил анҫах мар, нумай киле те пĕтерме пултараҫ, тенĕ.

Суйса çырнă, тетĕр пуҫ, вулакансем. Ĕненмелле мар?

Кăштах суйнă ĕнтĕ. Анҫах кирлĕ-кирлĕ мар çĕртех, пĕлмен çинҫенех, Карл Маркспа Ленин „сăмахĕсемпе“ усă куракансем çуки вара? Пур.

Хуçапа прислуки.

Прислукă. Ман каçхине уçăлса çӳреме кайасҫĕ те...

Хуçи. Мартăн 8-мĕшĕ çитре те-и?

Йумăç патĕнҫе

— Виçĕмкун каç лайăх мар тĕлĕк куртăм. Кĕпесĕр-мĕнсĕр тăрса йулнă пек. Мĕне пĕлтеретши вăл тĕлĕк? Хăш йенҫен инкек пырса çаклантĕшши?

— РКИ йенҫен.

Лашасăр вăхăт.

— Мĕншĕн мана вырăнтан кăларҫĕçши? Еçлессе лаша пекех ĕçлеттĕмҫĕ.

— Лаша пек ĕçленĕшĕн кăларнă. Хаҫ ара Шупашкарта лашасем вырăнне автомопилсем пулаççĕ.

Контрактатси.

Иалсенҫе коатрактатси мĕнне йăланманнисем те пур.

Районран пынисем:—Контрактатси тума килтĕмĕр.

Хресҫен:— Ой, кайăрах-кайăрах апла пулсан—„контр“семпе çыхланмастăп.

Тухмалли вăхăт.

— Хăçан Лукка Çеменĕ хупахран тухĕ?

— Хăçан та хăçан ҫӳреҫе витĕр арăмĕ килнине курĕ.

Вĕриленсе кайнă çын.

— Ой, тухтăр, упăшкам вилет. Вĕриленсе карĕ. Мĕнпе пулăшмалмаллине пĕлместĕп.

— Кратăс лартса пăхмарăри? Миçе кратăса çитнĕ?

— 132 кратăса.

— Ан ухмаха йерха!

— Ҫăнах! Ара Коçпирт лавккинҫи 40 кратăс, хăйĕн 37 кратăс, сăмавун 55 кратăс... Пĕтĕмпе 132 кратăс пулаҫ.

Уҫрештенире ĕçлекенсене тасатас умĕн.

— Мĕн çинҫен шухăшлаҫ çав çын?

— Тасалăх сийенлĕхĕ çинҫен.

— Мĕншĕн апла тасалăха сийенлĕ йапала вырăнне хураҫ?

— Мĕншĕн тесен тасатуран хăраҫ.

Тасату хыççăн.

— Комиççи 3 çул хушши „ответлă вырăнсем“ памалла мар турĕ мана. Мĕнле пурăнăпши ĕнтĕ малалла. Ответлă мар вырăнта ĕçлеме пултараймастăп, пĕлместĕп.

Копперативра.

Хĕрарăме:—Тăва парха мана.

Прикашҫăк:—Ҫеретсĕр памастпăр.

Хĕрарăм:—Ҫереҫĕ çук вĕт!

Прикашҫăк:—Çук пулсан пулиҫҫен тăхта.

Кăçал парттийе кĕнĕ ватă çын.

— Хаҫ ваттисене çамрăклагма пултараççĕ. Çамрăклаттармалла сан хăвна.

— Ой, кирлĕ мар. Вара мана никам та ватă парттийĕсă тесе калас çук, комсомолĕс тейĕç.

Лайăх испаҫ.

Карҫăк: Хут пĕлекенсем пурте хулана ексамĕнсем тытма кайса пĕтнĕ. Никам та çырса памасть. Иураҫ аван тупăвҫĕ... вуламалли çурт пуçлăхĕ теççиха çавна. Ара вăл пулман пулсан, поминани кĕнекине кам çырса пана пулĕҫҫĕха?

Пасарти çапăçу.

— Лере пасар кĕперри патĕнҫе такамсем çапăçаççĕ—пĕлеймерĕм.

— Кам хаҫ пукравсăрах çапăçаҫ! Тырă хатĕрлекен копперативсем пуҫ?

Кам мĕнле ҫирпе ҫирлерех параҫ?

Кеморойпа—тĕрлĕрен комиççисен ҫленĕсем.

Траххом ҫирĕпе—ревиçи комиççи ҫленĕсем. Траххом пирки хăшĕсем суккăрлансах лараççĕ.

Пыр ҫирĕпе—сасăсăр йулнă кулаксем.

Шăнтаканпа—копперативпе претсетаттĕлĕ РКИ-рен ревиçи килсен.

Шăл ҫирĕпе йалти копперативпа вышлакан кулак.

Хĕрлĕҫутай таҫҫипе Саххарăв.

— Çĕрĕркелӳ ĕçне пуçăнсан кутăнти йĕмсĕр те йулăн, тетӗ ĕлĕк пирĕн йалти Пăритун муҫи. Çав сăмахсене пĕлсе тăнă çинҫех арăма çĕнĕ кутамкка (лапрашки пирĕнҫен) çĕлеме хушрăм.

— Аçта хăйаматне кайатни мĕн?

— Ытла хытах ав йатлаç-ха, куҫи, халь ĕлĕкхи пек улпутсем мар, хамăр хресҫенсемех ĕçлĕ пуçлăхсенҫе лараççĕ, ĕç тухĕ тен, терĕм арăма хирĕç.

Çапла хирĕçкелесен арăм кутамкка çĕлесе хуҫĕ. Çĕнĕ çăпата сыртăм, çĕнĕ пир тăлапа. Тепĕр мăшăр çăпата çăкăрпа пĕрле кутамккана ҫикрĕм.

— Çу каçмаллах кайатни мĕн, тет тĕлĕнсе арăм.

— Çу каçнипех ĕç пулсан икĕ аллупах сăхсăхăнҫĕ, ик-виçĕ çула кайсан... çак самантрах сăпкара выртакан аҫа—аҫку! ĕсĕрсе йаҫĕ.

Кай йенелле каймалла пулин те ĕç хăвăрт ăнса пытăр тесе, йалтан тухнă ҫух мал йенелли урампа тухрăм.

Кăнтăр çитнĕ тĕлелле кăвак пурçăн хăйу пек ҫалкăшса выртакан Сăр шывĕ çине антăм. Ҫăкăтпа çăкăр çинĕ хыççăн карттуспа Сăр шывне ăсса ĕçрĕм. Сарăлса выртакан Сăр улăхĕнҫе инçетре халăх йĕшĕлтетет. Хĕрлĕ тутăр татăк вĕлкĕшни те курăнаҫ.

Улăх виҫеççĕç, ĕç тухнă. Тĕпри правительствă Çеркаҫ уйесĕнҫен 400 кектар Иетĕрне уйесне памалла тунă. Вара мишавайсем вăл çĕрне Турхан, Панҫăк, тата Хĕрлĕҫутай вулăссене валеҫсе паҫĕç. Пирĕн йала та пĕртак тиврĕ.

1925-мĕш çултах пулҫĕ çак ĕç. Иураҫ. Ку ĕç пирĕн майлă тухнă пирки ун ҫухнехи уйесри çĕр пай пуçлăхĕ Саххарăв хĕпĕртенĕ.

— Иулташсем, терĕ вăл ун ҫухнех халăха, çĕрĕркелӳ туни пире сотсиализăм патне хăвăрт илсе пыраҫ... Тапратăр çĕрĕркелӳ.

— Кирлĕ мар пире çĕр виçи, ахалех лайăх, тесе кăшкăраççĕ хăшĕсем.

— Халь çĕр виçи тапратсан хысна вырманне те уйăрса параççĕ, çĕр шутне кĕртмесĕрех, тет Саххарăв.

— Иураҫ апла пулсан, виçес!

Перçе çитрĕç çакăн хыççăнах Хĕрлĕҫутай çĕр таҫҫине тăватă мишавай, виçĕ вулăс çĕрне йĕркелеме. Кашни йалах кварттăлĕ кварттăлĕпе çĕр çулхи йуманлă мăн вăрмана крам касса валеҫсе параççĕ. Пирĕн йала та пĕр кварттăл—рошҫа тиврĕ. Анҫах вăрман улпуҫĕсен çуç-пуçсем вирелле тăнипе ăйхисем уçăлнă.

Тасаранах вырăнсăр йулас пулаҫ ĕç, теççĕ пулмалла.

Телекрам Шупашкара.

„Хысна вăрманне йĕркесĕр халăх çине виçсе памалла мар, тесе ответ çитрĕ.

— Апла пулсан пире çĕрĕркелӳ те кирлĕ мар, тет халăх.

Ҫарăнҫĕ вара çĕрĕркелӳ ĕçĕ. Расхут туни ахалех пулҫĕ.

1926-мĕш çул.

Çĕрĕркелӳ ĕçĕ ваҫҫи кинçен укçа патшалăхран памалли саккун тухрĕ.

Хĕрлĕҫугай çĕр таҫҫине виçме Шупашкартан 10 пин тенкĕ йаҫĕç. Уйесри кооператсиллĕ сойуса. Ун ҫухнехи йĕркке çавнашкал, сойус урлă памалла пулнă. Сойус пуçлăхĕнҫе хайхи Саххарăв лараҫ.

— Ку укçапа поккути сойус ваҫҫи опорот туса йулас пулаҫ, тет Саххарăв,—çĕр виçи тармĕ.

Илсе тултарҫĕ вара Саххарăв пан улми, йешҫĕкĕйешҫĕкĕпе Сăр шывне пĕveме те çитмелле. Анҫах çав улма сутнă вырăна илсе çитереҫҫен пĕтĕмпех çĕрсе пĕтрĕ. 10 пин тенкĕ ним уссăр пулҫĕ.

Хĕрлĕҫутай çĕр таҫҫинҫи çĕр виçи йалавĕ те кивелсе çĕтĕлсе пĕтрĕ. Çĕр виçи хатĕрĕсем тутăхса ларҫĕç. Мишавайсем темиçе хут та улшăнса пĕтрĕç.

Кăçалхи çул çак таҫҫăна виçсе пĕтермелле тесе пилĕк çулхи план çине те кĕртсе йышăннă. Çĕршыв типсен иртнĕ май уйăхĕнҫе персе çитрĕç мишавайсем.

— «Епĕ» пыраҫҫен çĕр виçи ĕçне хатĕрленме пуçăнмалла мар, тесе телефонокрам персе çитрĕ Шупашкартан. Саххарăв ал пуснă.

Кĕтсе выртрĕç вара Хĕрлĕҫутай таҫҫинҫе 6 мишавай икĕ ерне хушши ним ĕçсĕр. Шалу укçине çавах ĕçри ҫухнехи пекех илеççĕ.

Саххарăв çитрĕ. Халь вăл мелиоçем пуçлăхĕнҫе ĕçлет.

— Çырлахах турă, теççĕ ватă çынсем. Ку хамăр патран кайса пуçлăха кĕнĕ Саххарăвах ĕçе тăсса расхут кăларттарса усраҫ-ĕç.

Хĕрлĕҫутай çĕр таҫҫине ку таранҫҫен те йĕркелесе пĕтерейменха. Халăх укçи çаплах тухса пыраҫ.

Киле тавăрăнсан арăма каллех çĕнĕ пиртен кутамкка çĕлеме саккас памалла пулиха, тесе тăратăп.

У.

Асли ҫеретре.

Вытвишентсăсене хисеплемен йурăхсăр çынсем пур. (Хаçатран).

— Краштанин, ма тĕртен? Вытвишентсă терĕни мана?

Йăван пуснă кун.

(Текламатси валљи).

Йăван пуснă кун
Пуйан Кĕпитун,
Кайрĕ ӗиркĕве,
Кăнтăр кĕллине.
„Ей, турăçăм, турăçăм,
Ан пăрах мана, ан çиллен.
Санăн хăватлă шуçăм
Ан тартăр ман çирен".
Мăкăргатаҫ ӗиркӳре йерипен
Пит хуллен.
Çумĕнӗе тăраҫ кĕтӳçĕ Тарас
Мĕн илес, мĕн парас:
Кĕпи ун çĕтĕк, пиçхи çук,
Хутланса çеç тăраҫ хăй те ӗух.
„Есĕ кĕтӳре,
Манăн ĕнене
Çапнăӗӗĕ пĕрре пушăпа
Тыткалăп сана хушăран хушăпа"
Аса илӗĕ Кĕпитун
Урлă ӗун.
„Ей турăçăм, турăçăм,
Ан пăрах мана, ан çиллен.
Санăн хăватлă шуçăм
Ан тартăр ман çирен"
Хĕрес хуӗĕ хăй çине.
„Тыткалăп...
Парăнтарăп...
Сирĕн пек çерçийе
Мĕн усрас çĕр çинӗе?".
Пăхса илӗĕ Тараса
Кĕпитун мă-ăш сывласа.

———

— Тарас Иермолайӗ,
Кĕретпĕр ман пата,
Пыраҫ Йăван Йăванӗ,
Пулаççĕ хăнасем тата ӗа,—
Терĕ Кĕпитун ӗиркӳрен тухсан
Тараса ӗĕнсе, тытса алăран.
— Ĕçсем пурӗӗĕ-ха килте...
Килетпĕрте-иха тен...
— Праçник кунне мĕн вĕçлесси,
Тармĕ вăл пушă, ĕçлесси...
Айта, кĕр.
Ерех ĕçĕпĕр!

———

„Туллит-туллит ме куӆӆанас,
Елик та номай ай куӆӆанны"...
Шăратаççĕ йурра хăнасем,
Ӗӳхенеççĕ сăра куркисем.
Тарас та ĕçрĕ ĕçмеллех,
Тăваҫ вĕт ĕçкĕ хăй ĕçнех:
Ӳсĕрĕлӗĕ Тарас
— Мĕн тăвас?
— Сывăратас!
„Ей, турăçăм, турăçăм,
Ан пăрах мана, ан çиллен.
Санăн хăватлă шуçăм
Ан тартăр ман çирен!"
Сăхсăхрĕ пуйан пит хуллен
Пăрахрĕ пурта пит çӳлтен.

———

Йăван пуснă кун
Пусрĕ Тараса Кĕпитун.

Ç. Шăпӗăк.

Кам мĕн çинӗен çырма хушмаҫ.

Уравăш (Вăрнар районĕ) йалĕнӗи комсомол çекреттарĕ йалти самоконшӗĕксем патĕнӗе самоконккăсем хăй ĕçсе çӳрени çинӗен çырма хушмаҫ. Çырмасăрах пĕлеççĕ ăна хамăр йалсем, тет.

Мĕтикасси (Çĕрпӳ районĕ) йалсоветӗĕ Иӳçкассинӗен илсе пынă сорттировккă, вăрлăхсене суртланă вăхăтра, ахалех ларни çинӗен çырма хушмаҫ. Ан çырăр ун çинӗен; çырсассăн та усси пулас çук, мĕншĕн тесен пирĕн машшин вулама пĕлмест, тет.

Мăн Йанăш (Шупашкар районĕ) потребиттĕл кооператтивĕ хăйĕн Тарăн Çырмари отделенинӗе сасăçăр йулнă çынсем пурри çинӗен çырма хушмаҫ. Мулкаӗ Кĕркури, Кантратти Павăлĕпе Микихвĕрĕ, Елекçи Микихвăрĕ— сасăçăр йулнă çынсем пулсан та, ӗлен укçине ӗухăнсемпе пĕр танах тӳлеççĕ, тата çийĕнӗен кооператтив ӗленне епĕр кĕртмен вĕсене, хăйсемех кĕнĕ, теççĕ.

Çĕпĕрти Михайлăвккă (Куçнетск окрăкĕ, Паӗат районĕ) кооператтивра ĕçлекенсем хăйсем кантурта ĕçсе ӳсĕрĕлсе çывăрни çинӗен çырма каламаççĕ. Епĕр Ӗăваш республикĕнӗи кооператтăрсем мар вĕт,—пирĕн çинӗен çырмасан та йурĕ, теççĕ.

Турикас (Тутаркас районĕ) комсомолĕсĕ Йевтоккимăв хăй присăвнĕксем хушшинӗе ĕçлени çинӗен çыртарса, халăха пĕлтерестĕн мар. Хам ĕçлемен унта— кармуӈ (хут купăс) ĕçленĕ; присывнĕксене йертсе пырас ĕçе те кармунех туса пынă, тет мĕскĕнленсе.

Хусанта инженер пулма вĕренекен Михайловски, хăй ӗăваш пулин те, студентсем хушшинӗе ӗас ӗасах: я презираю чувашскую нацию», тенисене хăйĕн аштăамăшсене каламa хушмаҫ. Каласассăн—каникkула кайсан анне ӗăкăтсем çитерме пăрахĕ, тет.

Шупашкар райĕçтăвкомĕн куӆтçут инçпевтăрĕ Пекассăв й. (вăлах уӗитлĕ) сасăçăр çынна Паçпак йалĕнӗи йаçлĕре ĕçлеме вырăн пани çинӗен çырма хушмаҫ. Ан çырăр ун çинӗен, мĕншĕн тесен епĕ „Капкăври" стаӗйасене пурне те вулатăп Хам çинӗен çырнине вулама кăмăллах мар, тет.

Йĕпреçри 2-мĕш сыпăклă шкулта 2 мĕш группăра вĕреннĕ аӗасем—Илйин, Çеркейĕв, Антрейĕв, Касаккова хăйсем, çураки кампнани иртерме Ентрийалне куӆтпоххота кайсан, Кăшмасра ним пĕлмиӗӗенех ĕçсе ӳсĕрĕлни çинӗен çырма хушмаççĕ. Вăл ĕç çуркунне пулнă. Çуркуннехи ĕç çинӗен хаӆ кĕркунне тин çырмасан та йурĕ, теççĕ.

Иатне улăштаратпăр.

Уӗрештенисенӗе тасату, Хурамалти (Йĕпреç районĕ) вуламалли çуртра тасату çук. „Кутăн кĕрсе кутăн тухмалла" пӳртĕнӗен. Урайне çулталăкра пĕр тумлам шыв та тивмен. Хаçат-журналсем хурăхлăн çак ӗыссăр урайĕнӗе выртса çӳреççĕ, тет М—нăв.

«Капкăн» ресоӆутси: «Хурамалти вуламалли çурта» «Хуралмалли вуламалли çурт» тесе йат парас. Çĕнĕ йат пани çинӗен Йĕпреçри çут пайне приккас тăрăх пĕлтерес.

Шкул аҫисем Странитси

Хăй килте çук ҫухне.

Кĕрхи çăмăр ҫашлаттарса çăваҭ. Ерех савăтĕнҫе ĕçлекен Маккарăв хăй çинҫен сивĕ çăмăр шывне силлерĕ те, арăмĕ çумне пырса лăпҫăнса ларҫĕ.

— Ҫăтма çук ку аҫаран—терĕ вăл арăмне елекленĕ пек пулса—халиҫҫен курман йапала вĕтха ку. Ара çав пĕҫĕк çеç шăрка çемйере мĕн тăвас килнĕ çавна тăваҭ. Ун пек аҫана пионера кĕрт те кайран нуша курса лар...

— Унпа нимĕнле те килĕшме çук,—терĕ йăвăррăн сывласа арăмĕ.

— Нумай пулмасҭ мана та:—пускилсемпе ан харкашнă пултăр. Ун пек есĕ опшҫешитти сывлăшне пăсатăн—тесе кăшкăрса пăрахрĕ.

— Манпа тата лайăхрах çĕмĕрлсе илҫĕ. Епĕ пивнойа кĕнине курсанах, çав тери пăсăрлангарма пуçларĕ, ман вара ирĕксĕрех пивнойран тухса каймалла пулҫĕ.

— Мана пӳлĕмри урайа шăлма хушрĕ... Тусан сывлама ҫăрмантараҭ, тет, çав тери кăшкăрма тытăнҫĕ вара, ерешмен картисене ивĕ сехет хушши тасатса çӳрерĕм.

— Шăлнĕне ирхине мунҫа кĕме йатлаçсах кăларса йаҫĕ... Çăвăнан пулсан çăвăн, çăвăнмасан апат çиме кĕртместĕп, тет...

— Манне икконсене кăларса ывăтрĕ. Çак етем пуçне сĕрĕмре усракан, тет.

— Мĕн калаçмалли пур унпа, манне шалу укçине вĕçертсе илесшĕн тăрăшаҭ... Пурĕ пĕрех ĕçсе йаратăн, перекет кассине кайса хыв, тет.

— Мĕн каламалли пур, ывăлăма пионера парса, çынсенҫен уйрăмах пултăмăр çав. Май мар ĕнтĕ...

— Ана унтан кайалла килсе килес мари?

— Хăтланса пăхкалаха унпала... Вăл сана илсе килтерĕ. Спаççипах хаҫ, хамăра окҭапрйонăк туса хуман.

— Тата леш иртнĕ каçхине... ш-шăп... Килет! Пеҭук килет... хăй килет... Ан шавла... Унсăрăн... мĕн тума пӳрт умĕнҫе тăраттăр, мĕншĕн клупа каймастăр, тесе çыпçăнĕ... Ут хăвăртрах, карҫăкăм, унтан ыррине кураймăн... Каçар ĕнтĕ пире, Пеҭук, карҫăкпа ытлашши çапкаланса çӳренĕшĕн... Епĕр кайатпăр клупа та, кинона та кайатпăр. Ес ан çиллен ĕнтĕ, епĕр ватă çынсем, ҫасах тăна кĕрейместпĕрçке...

Пеҭук мăйĕнҫен хĕрлĕ калстăкне хыпашласа пăхрĕ те, ашшĕ кайнине кура:

— Кайах, кай ĕнтĕ, старик, аптратăп епĕ сирĕнпе. Сирĕн пеккисене хăçан çĕнетсе пĕтерме пулĕши, терĕ те темскер çинҫен хыпалансах çырма пуçларĕ. О.

2-мĕш сыпăклă шкулти калаçу.

— Шкулта вĕрентекен йапаласенҫен хăшĕ саншăн йăвăртарах?

— Таплитсă умношени.

Хатĕрленет.

— Килес çул хăш шкула вĕренме кайас, тетĕн?

— Çтиппенти нумайрах параканнине.

Хĕллехи выппăск.

— Есĕ хăçан тухрăн çав шкултан вĕренсе?

— Хĕлле.

Ытти районсенҫе апла мар.

— Аçтисемши ку йĕрекен аҫасем?

— Аçтисемне пĕлместĕп те... Хĕрлĕҫутайпа Ĕлĕк районĕсем пуҫи анҫах. Унти аҫасем халĕ йĕрекене йерсе кайнăҫҫĕ.

— Ма?

— Ара унти райĕçтăвкомсем шкулсем ваҫҫи „Капкăн" илсе паман.

— Мĕнле вĕрентсе кăларҫĕç апла хĕллех?

— Кулак аҫи тесе.

Ликпунктра вĕренекенсемпе хаҫхи самана.

— Хут пĕлменнипе кĕрешекен ушкăн кăлараҭ пуҫ ку хаçата?

— Ма?

— Ара кунта пĕр тĕлте сăмахсене сыпăкăн сыпăкăн уйăрса çырнă. Ак вулаха: Ҫан-Кай-Ши... Ҫшан-Çӳеҫан... Ен-Си-шан... Фын-Иуй-çан... Ван-Ҫшен-Тин... У-Ҫшао-ҫу...

— Пире вулама çăмăл пултăр, тенĕ ĕнтĕ.

№-лă вăтам шкулта вĕренекен аҫасен тултармалли анкеттă.

1. Мĕн йатлă есĕ, аçу мĕн йатлă?
2. Авланнă çын-и ес, арăмупа уйрăлнăскери, йе алимент тӳлекенскери?
3. Уҫитлĕсенҫен миçе хут ăслăрах шутлатăн хăна ху?
4. Ернере миçе кун канмалла тусассăн, саншăн лайăхрах (ҫыхвăрсене римла ларт,—сăмахран—IV, V, VI, VII).

Пуп хĕрĕсене ăс пани.

Пуп хĕрĕсем! Пуп хĕрĕ тесе, сире шкултан кăларса йарасшăн пулсан, хăвăр шкулта вĕренекен пĕр пĕр пролеттари аҫине каҫҫа тухăр. Аҫи шатраллă, пăхмалла мар илемсĕр пулсан та йураҭ.

Сăлтав пур.

— Мĕншĕн сирĕн йал аҫисем кĕпесĕр йĕм вĕççĕнех çӳреççĕ?

— Ара копператтивра ҫлен маррисене çитсă паманран. Мăҫкаш.

Мăн çăвар,

— Атте, санăн ĕлĕк пит мăнă пулнă пулнă пулмалла çăвару?

— Ма?

— Халăхăнне есĕ 3 капан утă çисе йанă, теççĕ. П. А.

Сатаҫă.

Пĕри ĕнер Шупашкар хули копператтивĕнҫе çур кило хура çăкăр, 800 крам тулă çăкри илнĕ. Хура çăкри (кило) 12 пус тăраҭ, тул çăкри 20 пус.

Пĕлес пулаҭ: миçе сехет тăнă вăл ҫеретре хула копператтивне пула?

Пасарти ђерет.

Кулаксем вăрçă тухсан таварсем пулмаççĕ, тесе халăха хăратаççĕ. (Йалкор).

— Мĕн ку?
— Çăпата ђеређĕ,
— Мĕнле?!
— Вăрçă тухађђен илсе йулас, тетпĕр.

Ратио шалçипе пуçĕнђен...

— Пуçĕнђен?! Мĕншĕн-ха ĕнсинђен мар?

— Е!.. Енсинђен парсан, пуçĕ татăлса ўкме пултараť, вара пуççăр етемпе мĕн тăвас-ха?

— Пуçĕнђен! Çапах та шалçапа çапсан, пуçнэ çĕмĕрсех пăрахма пулаť-çке, ађам...

— Е, пĕлес пулаť кама çапмаллине... Пĕр-пĕр пўрократа, йе волокитђăва пуçĕнђен шалçапа çапсан, ђăнах та пуçĕ çурăлмалла, анђах пĕрпĕр ратио тусне ратио шалçипе çапса пăх-ха, çурăлĕи унăн пуçĕ? Ни йеп-ле те çу-рăл масť. Ратио тусĕн пуçĕ ђукунта ђи лайăх сортлă ђу-кун-тан!.. Çавăнпа та ратио тусĕн пуçне ратио шалçипе çапсан, вăл хăнкт! та тумасť.

— Вон мĕнле иккен, ахаљ пулсан...

— Ахаљ пулсан вăл çывăрсах каймалла, капла, шалçапа çапса пăхсан, вăл çапах ăйхăран вăранаť.

Е!. Ну, ăйхăран вăратассишĕн кăна шалçапа çапсан, йураť ĕнтĕ, йуратех... Çапăр, çапăр...

— Ратио шалçипе пуçĕнђен! Ей, тухăр, ђерете тăрăр, ратио тусĕсем...

Тухса тăђĕç хăйсен хытă калаçман «кромкоковориттĕлĕсемпе» пĕкрĕлсе, ерешмен картисемпе пĕгĕмпех каркаланса «ратио тусĕсем»...

Е!.. Тухрăри? Килĕр-ха, килĕр-ха кунтарах, «ратио муђисем», епĕ сире шутласа тухам... Ну... Ну, кама ђерет, тух-ха, тух-ха, кунтарах...

— Е-е-е-е Епĕн? Епĕи Улатăр районĕнђи Ратио Тусĕсен ушкăнĕн райсовеђĕн пуçлăхĕ... Крошшĕв... Крошшĕв пулатăп...

— Е, Крошшĕв-и-ха есĕ? Кил-ха, кил-ха... Мĕншĕн есĕ сан пата ратио инструктăр райсовета тĕрĕслеме килсен, тарса çўрерĕн? Мĕншĕн есĕ ăна орканисатси çинђен ђыхвăрсем памарăн, е?

— Мек... мек... хррр! фйў... епĕ мар вăл, еп мар... Каçар, тархасшăн... Еп халех ђыхвăрсем тăратма хатĕр, ман вĕсем кăсйарах, акă.. акă... ђлен укçисем те пур манăн, манăн пурте пур... Хррр! Пшшш! Фйўў! Манăн пурте пур...

— Ратио шалçипе пуçран! Ан калаç халĕ. Халех Ђăваш Ратио ушкăнне кайса пар...

— Ђиђђас, ђиђђас...

— Кам тата унта? Е, Патĕрйел районĕнђи ратиосовет пуçлăхĕ Петров йулташ мариха ку çын... Килех, килех...

— Тар-хас-шăн ан айăп лăр ĕнтĕ... Пĕртте епĕ айăплă мар. Тырпул хатĕрлес ĕç ђарса тăђĕ, çавăнпа та епĕр райсовет саççетанине çулталăк та çурă пуçтараймасăр тăратпăр.

— Апла пулсан, ратио йађейккăсем ĕçлеççĕ пуљ сирĕн?

— Йађейккăсем те тырпул хатĕрлес ĕç пиркийех ĕнер 12 сехетре ĕçлеме пăрахрĕç ха, хаљ вĕсем те ĕçлемеççĕ...

— Хм!. Сехетне те пĕлетĕр еппин... Ратио шалçипе пуçран! Шалçапа, шалçапа!... Кам тепĕри?

— Епĕр, епĕр, Шăмăршăри ратио тусĕсем пулатпăр...

— Аçта есĕр, ăçтан кăшкăратăр, Палгийелĕнђе Каппар хĕрринђе ларакан ратиостантсинђен мар пулĕçке?

— Çук, çук! Епĕр пуштă тăпсакайĕнђен кăшкăратпăр. Кунта епĕр райсовет саççетанине тума тесе кĕнĕђђĕ те, такам пире хупса хуђĕ. Епĕ пуштă пуçлăхĕ Ваççилйĕв, райсовет пуçлăхĕ, нийепле те кунтан тухаймастăп... Суйлăрха ман вырăна урăх çынна райсовет пуçлăхне... Ау!..

— Ау!.. Шăмăршăри ратиосовет, ăçта есĕ? Тух тăпсакайĕнђен! Ваççилйĕв, ђĕн ђасрах Уруккăва пулăшса, унсăр сан ĕçў тухмĕ...

— Ау!

— Ау Ау! А! Ратио шалçапа пуçран!—акă мĕн сана Ваççилйĕв—ратиосовет пуçлăхĕ. Кам тата ђеретре тăраť?

— Епĕ, епĕ Сĕнтĕрвăрринђи ратиорайсовет пуçлăхĕ Сађукков...

— Ратио шалçипе!.. Ратио шалçипе!

— Мĕншĕн, мĕншĕн-ха мана сăмах памастăн...

— Ан калаç, ан калаçха, Сађукков, çук сана пайан сăмах, çитес номĕрта сана сăмах пулĕ... Халĕ сана... шалçапа, шалçапа!..

— Хррр! Пăшш! Фйу! Трахх!

Ратио Ула

Тырă хатĕрлес камппанире.

(Копператтивсен çапăçувĕ).

Ăмăрту та, анҫах сотсиалисăм ăмăртувĕ мар.

Тишкерҫĕк.

— Рас тишкĕрме хушаççĕ, çăварна карса тăрас пулмасҫ, тишкĕрес пулаҫ,—тетҫĕ манăн пĕр паллакан çын.—Хăраса тăма йурамасҫ!

Хăйуллăх кирлех. Ăна хаклас пулаҫ. Пур те тĕлĕнеҫҫĕç унтан. «Çав тери хăйуллăскер, мур пултараҫ!

Вăл ăçта ĕçленине епĕ те ыйтман, мана та никам каламан. Ĕçлет-и, ĕçлемести? Пурне те ăçтан пĕлсе пĕтерен? Çапла çивҫĕ каласнăран çеç палларăм епĕ ăна. Ыттисем ăна çавăнпа Тришкерҫĕк тесе йат паҫĕç. Ну йурĕ, Тишкерҫĕк пултă.

Пĕрре епĕ ăна столовăйра куртăм. Кăшкăрса çеç лараҫ.

— Ма йашка тутлă мар сирĕн?—ахăраҫ пирĕн тишкĕрҫĕк.—Нимĕн тути çук. Иашка пулаҫ-и ку?

— Ма мана калатăр, епĕ пĕçерместĕп, пĕçерекене кала—тавăрса хураҫ апат пыса паракан хĕрарăм.—Кала пуçлăха!

— Есĕр пур те пĕрех—ҫарăнмасҫ тишкĕрҫĕк.—Иккĕмĕшне хăçан паран? Çывăрса çӳретĕр.

— Вăхăт çук, кунта есĕ кăна мар.

— Памалла сире вăхăт.

Пĕр сăмахпа каласан пирĕн тишкĕрҫĕк ниçта та ахаҫ тăмасҫ. Шавлаҫ, кĕрлет.

— Ну хăйуллă аҫа, пĕрте хăрамасҫ—шухăшлаççĕ куракансем.

Тепĕрре епĕ ăна (калама та аван мар та, каçарăр) мунҫара куртăм. Керой. Пĕтерет милĕк сутакана. Сассинҫен палларăм, çавăн сасси, çурăк ҫан пек йанăраҫ.

— Милĕк пулаҫ-и ку,—йан кайаҫ айалалла.—Хулă ку, милĕк мар. Астăвас пулаҫ.

— Пире çавăн пеккине параççĕ.

— Пире, пире... памалла сире, ҫорт!

Ăмăрт кайăк, арăслан, рытсăр! Иепле йуратас мар ун пек хăйуллă çынна.

Астăватăп, тата тепĕр çĕрте тепле, такçан, пĕрле пултăмăр унпала. Копператтив лавккинҫе.

— Паматкă пулаҫ-и ку,—тăсаҫ прикашҫĕк патнелле паккет. Паматкă мар ку, тăм. Хăйăрпа тăм хутшăнтарнă та, паматкă вырăнне сутатăр, йурăхсăрсем!

— Ма мана калан-ха есĕ, епĕ илмен вĕт, пуçлăха кала, манран вăхăтлă виçсе парасси пултăр. Епĕ айăплă мар.

— Памалла сире айăп. Вара пĕлĕттĕр, ҫортсем! Каççиршшăна укçа ҫас тавăрса памастăн тесе вăрçаҫ.

— Мĕшĕлтетен çунатне амангнă шăна пĕк. Хăвăрт ĕçлеме вĕренес пулаҫ. Кĕтсе ывăнтаратăр.

—Ыттисем кĕтеççĕ вĕт, шавламаççĕ. Ай-йай, хайар есĕ!

— Памалла сире хăйар, вара вĕренĕттĕр.

Нумай пулмасҫ манăн пĕр уҫрештенийе каймалла пулҫĕ. Кăритурга Тишкĕрҫĕке хирĕç пулгăм. Куçĕ-пуçĕ алҫăравă, васканипе алăк умĕнҫе тăракан карҫăка ҫут çеç сирпĕтсе йамарĕ.

— Ай тур тур, ҫуҫ таптаса кайаҫҫĕ,—аллине сулаҫ хĕрарăм.

— Мĕн тăмана пек пуçна тăратса тăран? Çын килнине курмастăвим?

— Умран килмерĕн вĕт есĕ, курмарăм, хыçалган сиксе тухрăн. Куçăм га витĕрех курмасҫ.

— Кăтартмалла сире, ҫортсем! Иĕркене пĕлмеççĕ. Ăçта та тишкĕрме ҫупаҫ, хăраса тăмасҫ. Пашка!

— Ма пит васкатăн?—ыйтрăм епĕ унтан.

— Саветушҫи лавкана пирус илме йаҫĕ те, вăхăтра килмесен вăрçасран хăратăп,—терĕ вăл мана хирĕç.

— Хм... Ăна ма „кăтартмастăн". Иепле вăл сана, хăйуллăскере...

— Ой-ой, ан шавла, мĕн калаçатăн. Ун пек калаçма йураҫ-и. Иерипенрех, илтсен тем курăн,—терĕ те алăк хăлăпне тытрĕ. Çав вăхăтра ăна хирĕç саветушҫийĕ тухрĕ.

— Ниçта та килентерейместĕн есĕ—çавăрса илҫĕ пуçлăхĕ ăна курсанах. Тупрăн и „Сафо"?

Куç улшăнаҫ и йе темле хăват пулҫĕ и? Тишкĕрҫĕкĕн çӳллĕшĕ пĕр шите йахăн ҫакре, аллисем усăнҫĕç, куçĕсем хупăнҫĕç.

— Каçарăр, айăплă епĕ. „Сафо" çук—„Мосаиккă" çеç, акă мейĕр,—тăсрĕ вăл ҫĕтрекен аллипе паҫкă пирус, унтан пуçне ҫиксе кăнтселере кĕрсе кайрĕ.

Вăт сире „тишкĕрҫĕк"!

Ç. Иалавĕн.

Курнавăш---курнах уш!..

Курнавăш курнах уш, курман мар, татах та курĕ.

Копперативĕ ăмăртура 1-мĕш преми илҫĕ. Преми паттăрĕсем те «Капкăна» лексе тапаланса кăтартрĕç.

Курнавăш ман кукаçейе те курнă. Вăл вулăсри пĕр пуйан, сутăçă пулнă. Епĕр те кайа йулас çук... тет вара хăйĕн кăмăлĕ çаврăнса килнĕ-килменех Икнаҭйĕв Никколай Ваççилйĕвиҫ уҫитлĕ.

Кун пекки Кĕçĕнйелҫĕк районĕнҫе кăна мар, пĕтĕм Ҫăваш респуплĕкĕпе те пулас çук. Пур йенҫен те вăл «аккуратлă» çирĕппĕн куккăшĕ ура йĕрĕ çине пусаҭ.

Кам пур урăх ашшĕпе ывăлĕ пĕр шкулта, пĕри саветуйушҫи, тепри шкул çекреттарĕ пулса ĕçлени?

Никколай Ваççилҫăпа ашшĕ пĕр шкулта, пĕр йăвара кайăк пек кăшăлтатса çýреççĕ.

Партти кăнтитатĕнҫе тăрса, пай укçи паҫах тýллемесĕр, вступиттĕлнăй 50 пус кăна тýллесе, „Кĕрешý“ копперативĕн ревиçи комиççи претçетаттĕлĕ пулакан кам пур?

— Никколай Ваççилҫăсăр пуçне ăна кам пултартăр, ара...

Ку копперативăн тавар илекенĕ (закупщик) К. Веков темĕн ҫулĕ тапаçлансассăн та, ревиçи комиççи претçетаттĕлне çитейес çук.

Курнавăш курнах уш. К. Веккăв пурлăха тыткалама пĕлнине те лайăхах кураҭ. Пиҫкесем, тавар йешҫĕкĕсем-мĕнсем шатах урам хушшинҫе йăванса çýреççĕ. Макаçăнри виткĕç тимĕрсем Веккăв пýрҫĕ çинелле пăхса, унăн кĕлеҫĕсене кĕрсе вырнаçаççĕ. Кирлĕрех таварсене хăйсен йалĕсене тата сăмсаран пăхса ытларах параҭ.

Веккăв та ĕçлет, Анҫах вăл тимĕрсене кăна хăй патне туртаҭ, таварне те хăйсен йалнелле, йе хĕрелнĕрех сăмсасене параҭ. Кунпа çеç Икнаҭйĕва хăваласа çитейрес çуках. «Лешĕ „хуçайствĕннăй“ çын.

Икнатйĕв копперативăн сатне хăй аллине çавăрса илме пĕлҫĕ. Панулмийĕсем хăйне ваҫҫи кăна. Пахҫара 40 кватрат хăмла ýсет. Ана та Икнаҭйĕв хăйне ваҫҫи илет. Сăра тума йатнех, тет. Пысăк хоçайствĕннĕк вара, Ҫăваш наркомпромторкне маххĕ парас çук.

Копперативпахҫинҫех 50 кватрат хăйар лартнă пулнă.—Лайăх саккускă пулаҭ ку, тет Икнатйĕв—йýçĕтме тытăнаҭ. „Холотнăй“ туса „теççертлама“ (хăйĕн сăмаххи) тепĕр 50 кватрат помитор пур. Ана та Икнаҭйĕв хăй патне туртаҭ. Кукашшĕ ҫухăнсен йунне ĕçнинҫен те лайăхрах ĕмет копперативa. 50 пус кăна тýлленĕ, хăй копперативпа кăвапийĕ пулса тăнă. Çавăрттараҭ. Пыршă кумнă пекех кумаҭ. Çулла Икнаҭйĕв, çынсем пурте хирте тырă вырнă ҫухне пĕр тутара ҫĕнсе пыраҭ те, копперативпа сторăшĕ куç умĕнҫе копперативa „ревиçилет“ те „реквиçилет те“.

Тутарне копперативпа кил хушшинҫи витене сутаҭ, сторăшне—2 тăрăх сапур параҭ. Хăй—пĕр 500 тенкĕ тăракан çурт-йĕре хăйне халалаҭ. Куншăн пурĕ 132 тенкĕ тýллеме пулаҭ. Халĕ 35 тенкĕ кăна тýлленĕ-ха. Ыттине ун патне пушă алăпа пырса шаккаса çýре...

Копперативран вăлах кивçенле пĕр 200 тенкĕлĕх тавар сăптăрса илнĕ. Параççĕ. Хăй ревиçилемелле вĕт копперативa, ăçтан ҫарса тăрăн. Хăйĕн ирĕк!..

Иăмăкĕсене те вăл „хуçалăхлă“ ура çине тăратнă. Çу каçах 2 йăмăкĕ аҫа плошҫаткинҫе копперативпа укçипе тăранса пурăнаççĕ.

Килти хуçалăхĕ те хăйсен çирĕп копперативпа правленине çирĕп хăй аллинҫе тытаҭ. Курнавăша та хăйне çирĕп кăтартаҭ.

Пуйан кукашшĕне Курнавăш курнах уш. Ăна Икнаҭйĕв мĕнле çулсемпе „хăваланине“ те курнах уш 1-мĕш премиллĕ Курнавăш.

Ваçанкка.

Тырăпа план.

Хресҫен: Епĕ ытлашши тырра сутса пĕтертĕм ĕнтĕ.

Çутуилýпе промышлĕннăç комиссариаҫĕнҫе ĕçлекен: Ех, тăнсăр!.. Епĕ план туса пĕтериҫҫен те тăхтамарăни?

Вăрăм çул.

Ишекри (Шуп. р.) 1-мĕш сыпăклă шкулăн пуçлăхĕ Х. Тмитрийĕвă, хăй укçипе, 44 тенкĕ парса, шкул ваҫҫи вутă кýрсе килтернĕ. Çав 44 тенкĕ укçана мана тупса парăр тесе, Шупашкар райĕçтăвкомне сайавлени панă. Шупашкар райĕçтăвкомĕ хутне вараласа анҫах панă: «Р. Ф. на заключение» тесе ан пуснă претçетаттĕлĕ, полагал-бы уплату произвести за счет самообложения» тесе ал пуснă райфо Алексантрăв, унтан «на заседание» 3/IV, тесе ал пуснă каллех претçетаттĕлĕ, татах унтан, апрелĕн 13-мĕшĕнҫе „рекомендовать из средст самообложения“ тесе ал пусса хураҭ çав претçетаттĕлех. Татах та унтан, направить в Ишаковский СИК для учинения расчета из средств самообложения», тесе ал пусаҭ райфо пуçлăхĕ. Хутăн çулĕ вăрăм. Вăрăм çул хыççăн хуҫĕ халĕ Ишек йалĕçтăвкомĕн кĕнҫелерĕнҫе канса выртаҭ. (Халĕ те пăхса тухман).

«Капкăн» ресоҫутси: Канах сайавлени. Волокитҫĕксем пĕр шеллемесĕрех йăвăр аллисемпе пуснă пирки ҫире йенĕ хыççăн, канма та тивĕç.

Тасату комиссисене ырă сукни йе механисăмне йусанă аппарат.

Ответлă ретактăр самеçтитĕлĕ К. М. Титтов.

Чувашлит № 1859. Чебоксары, тип. „Чувашская Книга“. Нап. 2900 экз.